

TÓZSÉR ÁRPÁD

Thalasszális regresszió

NAPLÓJEGYZETEK 2007-BŐL

1. A székelly lakodalom fölülírása

Január 13. Kertész Imre *A boldogtalan 20. század* c. esszéjével először 1998-ban találkoztam, *A gondolatnyi csend, amíg a kivégzőosztag újratölt* c. kötetben. Akkor még puritán címe volt: *Hamburgi esszé*, arra utalva, gondolom, hogy a dolgozat először Hamburgban s előadásként hangzott el. Most *A száműzött nyelv* (2001) c. gyűjteményben látom újra az írást, elegánsabb címmel, amely egyben zavaró is, mert az olvasó így csak fokozatosan jön rá, hogy már ismeri a művet. (A Magvető igénytelen külsejű Kertész-életműsorozata ugyanis a szerkesztői előkészítést – eligazító jegyzetek, a forráshelyek feltüntetése stb. – tekintve is meglehetősen igénytelen, azaz kísérő, útbaigazító szövegeket hiába keresünk a kötetekben.) Szóval *A boldogtalan 20. század* olvasása közben akkor ütöttem föl először a fejemet, mikor ezekhez a sorokhoz értem: „Tény és való, ebben a században minden lelepleződött, legalább egyszer minden megmutatta az igazi arcát, minden igazabbá vált. A katona hivatásos gyilkossá, a politika bűnözéssé, a tőke hullaégető kemencékkal fölszerelt emberpusztító nagyüzemmé, a törvény a szennyes játék játékszabályává, a világszabadság a népek börtönévé, az antszemitizmus Auschwitzcá, a nemzeti érzés népirtássá. Mindenütt átüt az igazi szándék, századunk valamennyi eszméjét átvérezte a nyers valóság, az erőszak és a destruktivitás. Talán úgy áll a helyzet, ahogy a kor lelkének legnagyobb ismerője, Franz Kafka megfogalmazta: A mi dolgunk még, hogy elvégezzük a negatívát: a pozitív már megadatott nekünk.” Itt jöttem rá, hogy ezeket a reveláló sorokat évekké azelőtt már olvastam, de arra is rádöbbentem, hogy a kegyetlen közlések, metonímiák ahányszor elolvasom őket, annyiszor taglóznak le. Nem lehet velük megbarátkozni, nem lehet megszokni őket. Talán Nietzsche „Isten meghalt!”-ja sújtotta így le az embert annak idején. De még Nietzschében is volt valami szubtilis, valami nem valóságos, emelkedett, biblikus, mintha egy Ellen-Isten jajongott-dühöngött volna a felhők fölött. Kitépte a borzalmakat addig jótékonyan elfedő Istent az égből és az emberből, de a mozdulat megmaradt gesztusnak, nem zárta ki egy ellenhatalom lehetőségét, amely e jajongó-dühöngőt is megfékezheti, száműzheti. Aztán jött a 20. század s jött az irodalma, s jött Kertész Imre, aki szoroz, kivon, összead, aláhúz, s brutális racionalizmussal vágja az arcunkba az eredményt: a 20. század: Auschwitz-emberiség, halálgyárak sora, egyetlen hatalmas, életpusztító kombinát. – Olvasok tovább, s jön az újabb sokk: „Lehet: az ember földi rendeltetése, hogy elpusztítsa a Földet, az életet. De akkor talán úgy cselekedett, mint Sziszüphosz: egy időre kibújt rendeltetése, feladata alól, kicsúszott a halál markából, és elgyönyörködött abban, amit el kell pusztítania: az életben. Így nézve e vonakodásnak köszönhető minden magasrendű forma és gondolat, amit létrehozott; a művészet, a filozófia, a vallások, az ember megtorpanásának, tulajdonképpeni feladata – a pusztítás – fölötti habozásának terméke; ez a habozás magyarázza az igazi nagyok gyógyít-

hatalatlan, nosztalgikus szomorúságát.” Az ember rendeltetése, hogy elpusztítsa a földet... Lehet-e érzékletesebben megfogalmazni a Föld elsivatagosodásának, az ökológiai katasztrófáknak, a génmanipulációknak, a női funkciók ellen lázadó feministák mozgalmának a hátterét? S a „magasrendű formákat” a véletlen, a habozás termékének beállítani! Hatalmas művészi erővel sokkoló gondolatok, víziók! Csakhogy... Olvasás közben a sokkok mintha valami enyhe szellemi, stilisztikai berzenkedést is elnyomnának bennünk! Csak tovább haladva s nyugalmasabb szövegrészekhez érve gondolunk vissza Sziszüphoszra, hogy hogyan is van ez? Miért is rendeltetése az embernek, hogy elpusztítsa földet? Ki rendelte így? Sziszüphosz királynak az istenek nem azt rendelték, hogy pusztítsa el a környezetét, az életet, hanem először halállal kellett lakolnia, mert elárulta Zeusz bizonyos titkát Aszóposznak, a főisten ellenfelének, azután pedig, miután csellel az élők közé visszajött s mulatozva tovább élvezte az életet, s Hermész (tehát most már nem az ügyetlen Hádész) újra lecipelte az Alvilágba, szigorított büntetésül egy márványsziklát kellett felgörgetnie egy hegyre... stb., stb., nem folytatom. Az esszé műfaja persze nem követeli meg a filológiai pontosságot, mi több, az író tovább is szöheti a megidézett mítoszt, de azt nem állíthatja, hogy Sziszüphosz *„elgyönyörködött abban, amit el kell pusztítania: az életben”,* mert olyan Sziszüphosz-adatról nem tudunk, amely szerint neki bármit is el kellett volna pusztítania, s így a tervezett oximoron (*gyönyörködni-pusztítani*) nem működik, nem működhetik a szövegben. (Az történhetett, hogy az író tudat alatt összekapcsolta az ember elé a pusztítás feladatát kitűző Kafkát – *„A mi dolgunk még, hogy elvégezzük a negatívát”* – és Sziszüphoszt, s végül már Sziszüphoszról állította, amit korábban Kafka vizionált. Kár. Mert bár igaz, hogy írás közben néha még a nagy Homérosz is elszunnyad, a szunnyadozás neki sem válik dicsőségére.)

Január 14. 7,30. Pokol úgy élni, hogy... 10,10. 7, 30-kor még tudtam, hogyan *pokol* élni. Aztán egy hasmars kizavart a vécére, s mikor visszatértem az íráshoz, már elfelejtettem a mondat befejezését. De lehet, hogy a kezdés volt rossz. Schopenhauer óta tudjuk, hogy *„amint járásunk... csak állandóan megakadályozott elesés, testünk élete is csak állandóan megakadályozott meghalás, egyre elhalasztott halál”.* Azaz Kafka valószínűleg Schopenhauertől tanulta, hogy az élet negatív cselekvés, nem természetes állapot. Bizonyos elemek véletlenszerű találkozási pontjában egy pillanatra öntudatra lobban az anyag, aztán a megéledt parány egyebet sem csinál, csak a neki megadatott pillanatot nyújtja, retteg, hogy kialszik a láng. Amiről fogalma sincs, hogy miért lobbant föl. Kérdegeti magát, hogy miért van inkább *valami*, mint *semmi*, de nem tud rá felelni, csak annyit tud, hogy egyáltalán nem vágyik vissza a *semmibe*, s elnevezi azt *pokolnak*. Az élet tehát semmiképpen sem lehet pokol, mert a *valaminek* a része. Még hozzá az a része, ahol világos van, amelyet az öntudatunk be tud világítani. S inkább lakozunk a létező és ismert szenvedésben, mint a sötét és ismeretlen, tehát számunkra még nem létező, esetleges valamiben (mondjuk akár Schopenhauer nirvánájában). A képzeletünk mindig félelmetesebb, mint a megélt valóság. Még Sziszüphoszt is boldognak kell elképzelnünk. (Legalább is Camus szerint.) Mert ő tudja, hogy amíg küzd, amíg feladata van, addig a képzelete békén hagyja. S igen, egy hasmenés szenvedéseinek a leküzdése is lehet létfeladat.

Január 18. A dunaszerdahelyi *Katedra* (a szlovákiai magyar pedagógusok lapja) a napokban felkért, nevezzem meg a legkedvesebb filmemet, s írjak róla a lapnak esszét. – Ez a „legkedvesebb” játék nálam tulajdonképpen mindig emlékezet-kérdés: az a legkedvesebb, ami a feltejt kérdés pillanatában éppen eszembe jut. Azt találtam mondani a szerkesztőnek, hogy a

legkedvesebb filmem a *Volt egyszer egy vadnyugat*. Na már most ha egyszer ez a „legkedvesebb” filmem, akkor nem írhatom meg róla, hogy a film egésze valóban tetszik, de van benne néhány idegen és idegesítő test, afféle rossz vezető, amely nem közvetíti az egésznek a magasfeszültségét. Mit kezdjek például Cheyen figurájával, ezzel a puhány banditával? S úgy pátyolgatja Harmonikát, mintha apja volna. Ha feltételezhetném Sergio Leoneról (a rendező-szerzőről), hogy tud magyarul és Móriczot is olvas, azt mondanám, Cheyen nem más, mint Kormos *Az utolsó betyárból*. Vagy a vasútépítő jelenetek: mint egy szocialista építő tábor. Túl sok a jóból! Talán szóban is elég lett volna jelezni, hogy a vasúti társaság elvette a farmerek földjét. Talán valóban úgy készült a film, ahogy a pletyka mondja: az alkotók beültek a mozikba, s hetekig csak westernfilmeket néztek. Aztán a látott filmek legjobb snittjeiből összeállítottak egy gólemizált változatot, s így maradt a *Volt egyszer...-ben* néhány olyan elem is, amelyet nem sikerült a műbe szervesíteni. – Na, szóval a „legkedvesebb” mint kiválasztó esztétikai kritérium eléggé kontraszelektív valami. – Ma egyébként befejeztem a filmről szóló kisesszémemet. A lényegét, emlékeztetőül, ide másolom: „*A tervezett paródia helyett megszületett minden idők legjobb westernje, a Volt egyszer egy vadnyugat. Amely tulajdonképpen már nem is western, hanem egy eposz terjedelmű (közel háromórás) ballada, gyilkosságokról, férfibecsületről, végzettről... A természetben való bennlét s az azzal egyidejű transzcendens hajléktalanság elemi erejű képi megjelenítése teszi Charles Bronson (és persze Sergio Leone, Henry Fonda és Claudia Cardinale) Volt egyszer egy vadnyugat című filmjét a filmművészet klasszikus értékévé, valamiféle vadnyugati-kozmosz film-sagává-balladává-eposszá.*”

Január 19. Ha igaz, hogy az Énünk a lét történése, akkor a történetünk nem velünk kezdődik. Állok a jesztei haranglábánál. Jeszte kicsiny falu a rimaszombati járásban, szülőfalumtól, Péterfalától öt kilométerre, olyan kicsi, hogy még temploma sincs, csak haranglábja. Az időtől megfeketedett faalkotmány valószerűtlenné, időn túlivá teszi a falut, amely a számomra egyébként is csak múlt időben létezik. Itt született apám, még a 19. században, 1898-ban. Itt kezdte az elemi iskolát is, valamikor 1905-ben. Egykori tanítóját, Skergyák tanító urat még én is ismertem. A negyvenes évek végén apám gyakran meglátogatta, s mint kicsi gyereket, rendszerint engem is magával hozott, méhekről (mindketten méhészkedtek), régvolt dolgokról, néha történelemről, politikáról beszélgettek. A gyermeket nemigen érdekli a szülei múltja: a családi történelmet illetően mindent természetesnek, öröktől fogva létezőnek vesz. Engem sem érdekelt különösebben apám és Skergyák tanító úr barátsága, találkoztak, beszélgettek, ez volt a világ rendje. Csak később töprengtem el rajta, hogy miért éppen a tanító urat látogattuk meg itt, apám szülőfalujában mindig, hogyhogy apám másvalakit szinte nem is ismert a faluban? Ennek csak egy magyarázata lehetett: a nagyszüleim és apámék nagyon korán átköltöztek innen Péterfalára, apám csak gyermekként ismerte a szülőfaluját, s kire emlékezhetett leginkább, mint a tanítójára! Csakhogy én úgy láttam, apám és a tanító úr egyidősek, meg sem fordult a fejemben, hogy tanító- és tanítvány-viszony is lehet közöttük. Pedig valószínűleg az volt. Apám 98-as évjárat volt, s ha mondjuk tíz év volt köztük a különbség, a tízéves apámat a húszéves tanító úr nyugodtan taníthatta. – A múltkoriban egy réges-régi kiadású, piros vászonkötésű könyv, Benedek Elek *A székely lakodalom és más történetek* c. műve akadt a kezembe. A második világháborúban katonaként gyötrődő apámnak nemcsak olvasmányul, hanem naplólul is szolgált e könyv: *A hős Pali* meg a *Morók és Moróka* c. mesék sorközeit, más papírra feltehetően nem lévén, teleírta napi feljegyzéseivel és verseivel. (Igen, ő is írt verset meg anyám is. De ők még alig érzékelték a beszélt nyelv és a versnyelv közötti

különbséget, számukra a versírás csak emelkedettebb, ünnepibb formája volt a beszédnek.) A könyv tehát becses emlék számomra, őrizgetem, s most valahogy megint a kezembe került. S hirtelen hallok apám hangját, amint mondja: ne felejtjük már el, a könyvet vissza kell adni a tanító úrnak. S újból és újból elfelejtettük. A könyv örökre nálam maradt. Benedek Elek tehát Skergyák tanító úr könyvtárából vándorolt apámhoz, s apámtól hozzám. Az elkoptatott posztmodern fordulattal azt is mondhatnám (de most helyénvalóan és kifejezően), hogy nem mi olvastuk a könyvet, hanem a könyv olvasott minket. Bizonyos vonatkozásban ez a könyv a történetünk. Az enyém mindenképpen. Ez a napló, amelyet most írok, ez is ott kezdődik valahol a Skergyák tanító úr könyvtárában. Meg a péterfali Pásztor tanító úréban persze. Aki nek viszont Pista fivérem olvasta rongyosra a könyveit s számolt be nekem az olvasmányélményeiről, s kezdte így görgetni néhány könyv azt az eszme-köddöt, amelyből a számomra annyira fontos Énem kialakult. S ha így fogom föl Énem történetét, akkor akár ez a rengeteg betű, amelyet naplóként nap mint nap papírra teszek, sem más, mint Benedek Elek egykori meséinek, székelly lakodalmának a fölülírása.

2. Danika

Január 20. Ha valaki beleolvass a ma irodalomkritikaként eladott „hiper-egzakt” irodalomtudományba (mondjuk Selyem Zsuzsa *Tízszáz tíz – Magyar próza 1970-2006*, vagy Németh Zoltán *Erotika, nemiség és obszcenitás mint posztmodern identitásjáték* c. dolgozatába), akkor az első benyomása a rémület, a menekülésreflex: menekülni attól az irodalomtól, amely ilyen taszító recepcióban létezik. Emlékszünk a Kertész-rádióinterjúra, amelyet Jósmai Lídiának adott néhány éve? Azt mondta: *A magyarországi kritikámnak semmi köze hozzám. Semmi emberi nincs bennük, nem Kertész Imréről szólnak, hanem valami személytelen szörnyetegről. Megvallom, nekem, olvasóként, ezeket a kritikákat olvasva eszembe nem jutna egy Kertész Imre könyvet megvenni.* – Aki „személytelen szörnyetegnek” ábrázol valakit, az már szinte emberjogot sért. Némely kritikust, istenemre, nyugodtan fel lehetne jelteni jó hírnév, becsület és emberi méltóság megsértéséért. (Polgári törvénykönyv 76–82.§)

Január 26. Végre valami lejegyezni való az olvasmányaimból! Wolf Biermann (költő, zenész, rendszerkritikus, aki korábban, láss csodát!, Nyugat-Berlinből Kelet-Berlinbe települt) mondta: *„Csak aki változik, az marad hű önmagához.”* Jól hangzó, de szofisztikagyanús okoskodás. Biermann két változóval számol, de két változó egymáshoz hű csak a változás tényében lehet, mert ha másban is megegyeznének, akkor már nem volnának változók. Csakhogy a hűség mint erkölcsi kategória feltételez bizonyos állandóságot, állhatatosságot: aki hű, az valami állandóság-mozzanathoz hű, s nem a változáshoz. A változás bizonyos értelemben már önmagában „hűtlenség”. A Biermann-axióma tehát kihasználja a „hűség” pozitív valórljét, s azzal próbálja elfogadtatni a tulajdonképpeni szkepszist. Hűség a hűtlenséghez.

Január 28. Amikor a világ annyira zűrzavaros és tarka, a tudományok annyira differenciáltak, hogy a filozófusok is tanácstalanok, képtelenek szintézisre, azaz tulajdonképpeni filozófiai gondolkodásra, akkor mindig jön egy-egy nagy formátumú politikus, államférfi és „besegett” a filozófusoknak. Így segített be Nagy Sándor Arisztotelésznek, s Napóleon Goethének, s látta meg Arisztotelész Nagy Sándorban és Goethe Napoleonban az elviselhetetlenül tarka világ filozófiai egységét. – A gondolatmenet Will Duranté, de ma is aktuális. A baj csak az, hogy

nézek jobbra, balra, s nem látok sem Arisztotelészt, sem Nagy Sándort, sem Napóleont, sem Goethét. De lehet, hogy csak szemüveget kellene cserélnem.

Február 3. A tegnapelőtti napra viszagondolva elszörnyedek: levizsgáztam Révai Miklósból. Itt voltak a tévések, s megint rászédtek: álljak kamera elé (hányszor megfogadtam már, hogy soha többet!). Az egykori pozsonyi *Magyar Hírmondó*ról kellett beszélnem, s a riporter Révai Miklósnak (a Hírmondó szerkesztőjének) a verseire is rákérdezett. Hát mit mondjak: nem sok valamit mondtam. Körülbelül annyit, amennyit Szerb Antal mond az irodalomtörténetében a klasszikus triászról, hogy verseik verselési gyakorlatok, nincs tartalmuk, mindent megverselnek, ami a kezük ügyébe kerül. Most utánanézttem a dolognak, s meghökkenve látom, hogy Révai nemcsak nyelvésznek és szerkesztőnek volt kitűnő, költőnek sem volt akárki. Az *Orosz Zsigmond halálakor* c. verses nekrológban írja:

*Elnyomatom, mi öreg cseppekkel elázik az arcám,
A sűrű zokogás közbeszakasztja szavam.*

S a Kikeletről-ben:

*A friss csergeteg is szabadabb forrásra felenged,
Szép kövecses feneket tiszta folyása mutat.
A hasadó hajnal pirosabban fejt ki keblét
S vidítóbb nedvvel gyöngyei hullnak alá.*

Szerintem a magyar időmértékes vers retorikája nincs kellőképpen leírva, elemezve. (Arany János, Vargyas Lajos csak elkezdtek a munkát.) Ha létezne magyar metrum-monográfia, abban előkelő hely illetné meg a klasszikus magyar triász (köztük Révai Miklós) verseit.

S nemcsak azért, mert Révaiék először bizonyították be, hogy az időmérték legalább annyira közel áll a magyar nyelv ritmusrendszeréhez és ritmusérezékünkhöz, mint az ún. magyaros (ütemező, rímes) verselés, hanem azért is, mert először demonstrálták, szinte akaratlanul, hogy a magyar nyelv természetében van valami eredendő komolyság, méltóság, s hajlam a retorikai, verselési, költői önszerveződésre. Hasonlóan az antik görög és latin nyelvhez, s persze a finnhez: a nyelv maga is ritmus, maga is dallam, maga is vers. S ezt a komoly és természetes zeneiséget a korábbi beidegződések, a „valá”-k monotonosága, a négysarkú kádenciák uniformisa, az ütemek kattogása inkább eltakarta, mint megmutatta. Révai fenti soraiiban valóban nem sok „tartalom” van: az első idézet a visszafojtott zokogás, a második a hajnal leírása, de a természetes nyelvzene csodát tesz: ha nem a hexameter és pentameter képlete szerint skandáljuk a szöveget, akkor is azt érezzük, hogy valami titokzatos erő megemeli, a „kevés tartalom” megsokszorozódik benne: a tárgy és a nyelv „saját erejéből” (Horváth János) megszólal. A „triász” költészetének bírálói ezzel a nyelvi önerővel (azaz a „formával”, a forma önmozgásával) mintha nem számoltak volna.

Február 5. A mai éjszakám megint kész rémregény volt. S a hangsúly a *regényen* van: regényt álmodtam. Az álmom mechanizmusa regényesítette, történeté dolgozta a testi eseményeim, lineáris rendbe rakta, cselekménybe oldotta a tarkómban a fájást, a torkomban a percegést, a verejtékes ingemet, a szívritmiámat stb. Mikor reggel felébredtem, olyan fáradt voltam, mintha kétszer egymásután elolvastam volna a *Háború és békét*.

Február 10. Jean-Francois Lyotard: *O postmodernismu* – A posztmodernizmusról (csehül, Praha, 1993). A könyv első fejezetének a címe: *A modernizmusról, a művészet értelméről, a saját történetre való jogról.* – Jól hangzik. A Lyotard-féle „kis- és nagytörténet” elmélet egészen használható lenne, lehetne, csak nem kellene túlbonyolítani. A lényege: a nagy történet (a világgépeket, erkölcsrendeket, ideológiákat stb. összefoglaló mítoszok) addig voltak lehetőségek, amíg a háborúkat, a politikát a személyes rátermettség, hősiesség, bátorság döntötte el vagy legalább befolyásolta. Most a háborúk és politika (mint a legfontosabb mítoszszervező erők) alakulását a gép, a tudomány-technika, illetve a globális tőke és piac irányítják, az emberi kiállás hatása a személyes kapcsolatokra, a „kis történetekre” korlátozódik. S ilyen értelemben „kistörténet” már Joyce 47 éves Ulyssese is.

Február 11. Éjszaka alig alszom. Nehéz a légzésem, sípol a tüdőm, s mintha állandóan szűpercegne a torkomban. Tanácstalan vagyok: mi ez? Volt nekem már máskor is légszűgyulladásom, hörghurutom, de az más tünetekkel járt. A rádióban a 85 éves Göncz Árpád beszél, meglepő, milyen tisztán, most nem sípol a tüdeje. Korábban, ha beszélt, mindig sajnálkozva hallgattam: asztmás légszűve kész zenekíséretet produkált. Ezúttal semmi melléköreje. Jó volna tudni, mit csinált az asztmájával.

2007. február 23. Megjelent a *Népszabadságban* egy karcolatom „Danikáról”, a tizenegy éves kis tolvajról, aki már annyi zárt ajtót felfeszített, hogy kezén bütykök képződtek, de akiről az eredeti hír közlője képtelen volt leírni, hogy „tolvaj”. Hogy „polkorrektnek” látszódjék, egyre csak „danikázta” a kis gazembert. S egy másik hasonló esetet is szóvá tettem a karcolatomban, annak véletlenül én is szereplője voltam. Négy-öt éves kis srác fenyegette, riasztgatta a győri vasútállomáson a körülötte járó-kelőket, s mikor az anyját figyelmeztettem, hogy vegye el a gyerektől a kést, az anyja felháborodva azt felelte, azt nem lehet, mert azt az apja vette a gyerekeknek. S egy szóval sem említettem az írásomban, hogy mindkét esetben cigánygyerekről van szó, azaz én is igyekeztem a „polkorrektséget” látszatát fenntartani, teljesen feleslegesen, mert a lapnak egy másik szerkesztőjétől (nem attól, aki lehozta az írásomat) így is megkaptam a magamét. A következő levelet kaptam tőle: *„Tisztelt Uram! Szomorúan konstatiálom, hogy a rasszista beállítottságára vonatkozó sejtésemet megerősítette (értsd: az internetes üzenetváltásunkkal, T. Á.), de ettől Ön még nem lesz kevésbé kiváló költő. A maga korában Verseghy Ferenc is hosszasan gyalázta veretes strófákban a mocskos, szapora, enyves kezű, harsozó, bűzlő zsidókat, akik annyi gyereket csinálnak, hogy hamarosan többen lesznek Árpád népinél, mégsem értenék egyet azzal, akinek ezért eszébe jutna kinézni őt a magyar irodalomból. Tisztelettel! Révész Sándor.”* Hát erre mondják a szlovákok, hogy „Ja o voze, ty o koze!” (Én a szekérről, te a kecskéről!) azaz R. S.-t egyáltalán nem érdekli sem Danika, sem a késes bűnözőt nevelő asszony, sem én magam (aki megpróbáltam közbelépni), mondjon bárki bármit, ő csak egyetlen szót képes meghallani: *rasszizmus*. Így aztán gyerekjáték még a néhai Verseghy zsidózását is az én nyakamba varrni.

Február 24. Az „elidegenedés” fogalmával én először 1964-ben, Garaudy Kafka-tanulmányában találkoztam. (In: *Parttalan realizmus*. Európa, 1964. A kötetben persze, most látom, Garaudy kívül ott van még Ernst Fischer, Louis Aragon és mások is, de mára, jellemzően, úgy emlegetjük a könyvet, mintha pusztán Roger Garaudy volna a szerzője. Hej, micsoda forradalom volt az akkor a számunkra, de most másról akarok beszélni.) Ahogy Garaudy Kafka „elidegenedetségét” leírta, elemezte, az, most úgy látom, kicsit önbeteljesítő látlet volt. Hab-

zsoltuk, s hirtelen nálunk, a „szocialista táborban” is divat lett „elidegenedni”, de lélekben azért éreztük, hogy a mi elidegenedtségünk más, mint a Kafkáé. Ez utóbbit Garaudy így látja: „...az áldozat belefárad a felelősök kutatásába, akik megfoghatatlanok lettek a személytelenné vált és elnyomó társadalom rejtélyeiben, hisz itt mindent a titokzatosság leple takar az alárendeltek és a hivatalok között, a felelősségre vonható és a bíró között, végső soron: a munka és a tőke között.” A mi elidegenedtségünk nem volt ennyire rejtélyes, a szocializmus, hogy úgy mondjam: differenciálműve, még kevésbé bonyolult, mint a kapitalizmusé, az erőátvitel és a „kizsákmányolás” közvetlenebb, átláthatóbb. Mi nagyon jól tudtuk, hogy kik a „felelősök”, csak tehetetlenek voltunk velük szemben, nyílt erőszakkal és a „történelmi szükség-szerűség” ideológiájával könnyűszerrel lehetetlenné tették bennünket. A mi elidegenedtségünk nem a marxi formulák (munka, tőke) szerint „működött”, hanem az anarchista Sigajlov hagyományos forgatókönyve szerint (Dosztojevszkij *Őrdögökjében*): „... az emberiséget osszuk két egyenlőtlen részre. Egytized része személyes szabadságot kap és korlátlan jogot, hogy rendelkezzzék a többi kilencetteddel. Azok pedig szükségképpen elvesztik személyiségüket, és valamiféle nyájává változnak, és a határtalan engedelmesség közepette, újjászületések sorozata után elérik az őseredetű ártatlanságot, amolyan ősi paradicsomot, bár különben ezek dolgozni fognak.” Szóval nekünk még a hiteles saját elidegenedtség tudata sem adatott meg. Nem véletlen, hogy a szocializmus hatalmi struktúráját és az egy tized és kilenc tized viszonyát megérzékelteni nem nekünk, hanem annak a Koestlernek és Orwellnek sikerült, akik már kikerültek a mindenható Pártállam hatóköréből.

3. Bassompierre és a többiek

Március 1. Bűvölöm a képernyőt, lektori jelentést kellene írnom, nem megy, közben szívem aritmiáit figyelem. Hideg van, a Kiadó falai mint a jövezetők az áramot, közvetítik, árasztják magukból a fagyos föld hidegét. (A kiadó épülete földszintes, helyén valamikor mocsár volt, az épületet rosszul alapozták, a lábam szinte a nyers földön, nyáron tücskök ciripelnek a falban.) Írt VLM, már azt hittem, megharagudott rám Révész miatt, de nem: e-mail-jében hosszan elmélkedik, Pál apostol leveleinek szellemében. Mintha a betegsége után hirtelen megtért volna: korábbi kemény, határozott hangja ellágyult. 14,55-kor bekapcsolom a rádiót, felhangzik a *Le vent se lève* c. versem: *Ó jaj, fel kell kelni, fel kell kelni!* Egy Seres nevű színművész mondja, nagyon jól. (Színészekről ritka ez az emélyültség.) Indulok haza, itthon a beteg nagymamát egy pap gyóntatja – rossz ómen. Az asztalomon a történész B. Kovács Pistának, a rimaszombati múzeum munkatársának a levele, a levélben a péterfali templom története, a napokban a Kossuth adón a szülőfalum harangja fogja jelezni a delet. A *Korunkban* Bányai János terjedelmes tanulmánya, a „kisebbségi kulturális kánonról”, azaz Szenteleky Kornélról, Tolnai Ottóról és rólam. Újra bekapcsolom az e-mail-postámat: Kántor Péter reagál a Népszabadság-beli ankét-szövegemre (irodalmunk jelenkori problémáiról), tetszik neki. Egész nap erős benyomások, magas fordulatszám, talán azért akadozik annyira a szívem.

Március 3. Harminckét évesek lettek ők. Már mint a fiaink. Én 1967-ben voltam harminckét éves. Akkor már hét éve dolgoztam, önellátó voltam, lakásom volt, és hét éve féléves voltam. *Az meglelt ember, akinek / szívében nincs se anyja, apja* – a mi gyerekeink harminckét évesen is gyerekek, s nincs kizárva, hogy mi nem hagyjuk felnőni őket. – Internetről újra meghallgattam a *Le vent se lève*-et. Jó vers. Kicsit mintha Kántor Péter írta volna. Vajon feltűnt-e valaki-

nek? Esetleg magának Kántor Péternek? Nem hiszem, mert akkor tegnapelőtti levelében szóvá tette volna. A vers gyermekkorom kudarcairól szól. Hányszor állok tanácstalanul, téma nélkül, Kántor valószínűleg soha sincs témaszűkében: minden verse egzisztenciális grenzsituation, sokszor a gyermekkorából. S a gyermekkorom mint téma nekem is a nap minden percében rendelkezésemre áll, tele létkudarcral, személyiségformáló szégyennel, csak meg kellene írnom őket. A *Le vent se lève* az egykori, rimaszombati szállásadómról, Boriska néniről szól (a versben Lubica néni), aki félig vak volt szegény, de titkolni igyekezett a vakságát, meg akart győzni, hogy a levesben az apró bogarak „keminmagok”, s elhitte, hogy reggel, a huyos lepedő alattam, amit testem melegével szárítottam, csak a nedves falaktól nyirkos. Szinte minden gyermekkori emlékem kudarc, megíratlan vers, Isten kibetűzésre váró rejtjele. („Minden rejtjel átfogó alapja a kudarc” – mondja Jaspers.)

Március 4. Kossuth emigrációs iratait olvasom. Szinte lehetetlennek tűnik, hogy 1890-ben, 88 évesen (ennyi volt Márai, mikor golyót röpített a fejébe) írta az író-politikus a következő acélos keménységű, kristálytisza képvisgű sorokat: „Nekem minden más háttérbe szorító kötelességem az, hogy semmi áron, semmi alkalom sugallata miatt csak egy pillanatra se térjek le az ösvényről, melyet megrendíthetetlen meggyőződéseim szerint éppen a hűség jelölt ki számomra azon ügyhöz, melynek az aradi vértanúk életben-halálban hívei voltak... Az ő hűségüknek tartozom azzal, hogy a magam hűségét még az irántuk való kegyelet miatt se szegjem meg”. Majd lejjebb így folytatta: „A magyar haza gyászos emléké napypéntekének, október 6-ának reggele engem, a 88 éves aggastyánt, tehetetlen roncsát ama nagy időknél... térdeimre borulva fog találni remete-lakom azon ablakánál, mely a magyar haza tája felé néz... A mély érzések kifejezésére szó nem adatott. Hallgatok s imádkozom.” – Kossuth Arad polgármesteréhez címezte ezt a levelét, aki az agg politikust az 1890. október 6-án felállítandó, s az aradi vértanúkra emlékeztető Szabadság-szoborcsoport ünnepségére invitálta. S Kossuth – megint csak Máraival összevethetően – nem alkudott, nem ment haza, nem volt hajlandó a zsarnok Ferenc József országába belépni. (Márai Kádár Magyarországról nyilatkozott hasonlóképpen.) Kossuth 45, Márai 41 éven keresztül mondta konok kitartással, tiszta következetességgel, hogy *nem*. Elvtelen, machiavellista, de inkább Jágo-korunkban ez az elvhűség, tiszta erkölcs („Az én jelszavam a tiszta erkölcs” – mondta Petőfi is) már elképzelhetetlen. Mint ahogy az is elképzelhetetlen, hogy egy politikus Shakespeare nyelvén beszéljen, levelezzen: a „Hallgatok és imádkozom” egyértelműen Shakespeare: „Cordelia... hallgat és szeret”. Itt elhiszük, hogy Kossuth Shakespeare-en tanult angolul. (Az igazsághoz viszont az is hozzátartozik, hogy amerikai beszédeinek magyar szövegén ez nem érződik. Pedig azokról is azt beszélték, hogy a szerző azért ért el velük Angliában, Amerikában hatalmas sikereket, mert a hallgatói Shakespeare-t hallották belőlük kimennydörögni.)

Március 12. Mint nagy, sötét lupe: az éjszaka fölnagyítja a bajaimat. Este korán lefeküdtem, mélyen elaludtam, 11,00-kor hirtelen fölébredtem, s aztán az éjszaka már kész lidércnyomás volt. Zúgott, bugyborékkolt a hasam, szörcsögött a torkom, félre vert harangként rángatózott a szívem – s mindezt félálomban, fölnagyítva, dramatizálva éltem meg. Megint elvesztettem például a zakómat, s egész éjszaka eszelős félelemben kerestem. Mért ilyen fontos nekem a zakóm? Aztán reggel, érthetetlenül könnyű lélekkel, testtel ébredtem. Azt mondják, a szív-aritmia akkor veszélyes, ha minden ötödik szívdobbanásra esik egy kihagyás vagy egy extra-

szisztolé. Mérem a pulzusomat: már a hetvenedik ütésnél tartok, és még semmi. Segítség!, egészséges vagyok!

Március 13. A március 9-i *Élet és Irodalomban* Báthori Csaba a *Léggökök* c. verskötetemet recenzálja, szuperlatívuszokban. Szinte megszedülök tőle. „Nagy költészet ez, amely léggökök-*rekből* terem légvirágokat. Az angyalok, ha tudnának szólni emberi nyelven, úgy mondanák, ahogy a költő: itt »az univerzáliák már pőrén, / a reáliák emléke nélkül lebegnek«“. Az univerzáliák pőrén! Valóban sikerült volna? Valamikor, közvetlen az első két kötetem naiv voluntarizmusa után a lét nélküli tudat abszurdumánál akartam újrakezdeni teremtést, de csak a Mittel-versek keserű öniróniájáig jutottam. Most, időskoromban, amikor az életerőm nagyjából már lekopott az értelmemről, s maradt szinte a puszta agyam (mint a lekopott káspenge után a virtuális metsző él), a lét nélküli tudat helyzete valóságosan is bekövetkezik? Az olajozott padlójú vegyeskereskedések idejéből emlékszem, hogy némely szatócsok nem késél vágták a pulton álló élesztőtéglákat, hanem vékony, alig látható hegedűhúrral. B. Cs. is ilyesmire gondolt vajon, mikor leírta: „Tőzsér Árpád költészetén túli korba ért költészete erőfeszítést követel az olvasótól: itt főleg nem a versekbe titkolt műveltség parancsol figyelmet (ha megmotoszuk polcunkat, könnyűszerrel felfejthetjük a vers-esszék rejtélyeit), hanem a rezignált költői szemlélet túl variabilis lengései, a végső szavakra érett kedély fény- és árnyjátéka és a hétköznapi szféráktól elrugaszkodó Vladimír Holan-alkat szabálytalan szökkenései“. – Ugyanabban a számban Lévai Júlia beleköt egy tanárnőbe, aki, úgymond, az Ómagyar Mária-siralom kapcsán „zsidózik“, holott a vers tulajdonképpen Jézust is zsidónak minősíti: a „választ világumtul zsidó fiodumtul“ annyit jelent, hogy „elválaszt világosságomtól, zsidó fiacskámtól“. Horváth Iván aztán helyre teszi a dolgokat: „A »választ világomtul zsidó fiodumtul« sorpár azt a jellegzetes versmondattani alakzatot valósítja meg, a melyet a magyar kutatók egykor közölésnek neveztek el“, s a jelentése: „elválaszt világosságomtól a zsidó, a fiacskámtól, az édes örömeimtől“. „Zsidózni“ persze így is, úgy is értelmetlen dolog, de ne akarjon arabusul beszélni, aki nem tud arabusul.

Március 14. Az idén, ha isten segít, megint meglátom Gyula várát s városát, ezúttal mint ironikus és humoros versek írója. Elek Tibor meghívott a gyulai III. Irodalmi Humor Fesztiválra, s én máris írom a házi feladatot: 16–17. századi francia gáláns költőket fordítok és mai sírverseket írok. S közben rájövök: a rímhez sokkal könnyebb jelentést találni, mint a jelentéshez rímet. A rímek száma korlátozott, a jelentések száma korlátlan. Adva van például az „éter-Péter-katéter“ rimbokor, s mivel éppen a *Rubens* és a *nemeuklideszi asszonyokat* olvasom, Esterházy Péter „kínálkozik“ jelentésnek. Eredetileg nem E. P.-rel akartam kezdeni a sírverseim sorát, de ha már így esett a dolog, legyen. Csak hát E. P. még csak ötvennyolc éves, nem valószínű, hogy már éter- és katéter-problémái vannak, az egész „számítolás“ (ez a remek szó is az Esterházy-könyvből való!) elvetendő, induljunk a nagyobb ellenállás irányába, kezdjük Esterházyval mint jelentéssel. A könyvből ezt a mondatot olvasom ki: „Hol vannak a képeim / A képeim / az életem / az Istenem / És a seggek / Hol“. Akármelyik kifejezést rímelem meg, behozza E. P.-t, kivéve az „Isten“-t. Nehezítsük meg a dolgunkat, kezdjük Istennel! – Az Isten Esterházynál is Isten. Nem statisztikai ismérv, nem tőkeérték, nem futamidő, nem bázispont, nem kamatláb, hanem Isten – nem jellemző egyedkritérium, hanem egyetemes entitás. Keressünk hát rímeket az Isten jelentéséhez, de úgy, hogy E. P.-től sem távolodjunk el:

*De, vándor, vidd hírül,
hogyha ismersz Isten:
súlyos seggű nőkről
gondolkodom itt, lent.*

Itt Isten csak nyelvi fordulat, frazéma, nem vesz részt a frivol történetben. De a verbális jelenlét is jelenlét: a *nagy*, a *hatalmas* képzetét sugallja, mellette szinte a súlyos seggű nők is istenülnek a nagyságban. A „lírai hős” a sírban az egykori spártai harcos szerepébe kerül, de ezt a hőst a hőstettek és a túlvilág helyett a „súlyos seggek” érdeklik. Ezzel viszalépünk E. P.-hez, ugyanakkor a felelő rím nem lehet jelentőségben és jelentésben az Istenhez fogható, ezért kerül a helyére két semleges helyhatározó. – Na, így már Esterházy Péterhez méltóan bonyolult lett a dolog. Ha a sírvers mellé még odateszem a 16. századi François de Bassompierre-t, IV. Henrik „szép marsallját” és gáláns versét (a hímvesszőről, amely csak egy virtuális rím formájában jelenik meg a szövegben), akkor François de Bassompéter elégedett lehet posztmodern sírjában a posztmodern sírversével.

Április 4. Nemrégén a mai óvárosi Fő-teret még Április 4-térnek hívták. Ma, Pozsonyban valószínűleg már senki sem emlékszik a tér e korábbi nevére. Sőt arra sem nagyon, hogy miről volt nevezetes ez a dátum. (A fiatalabbak kedvéért: ez volt, negyven évig, a „felszabadulás” ünnepe.) Pozsonyban csend van és feledés. Budapest viszont nem tud feledni: tegnap megint tüntetés volt, az ún. Felszabadítási emlékmű lebontását követelték, s megint megbilincseltek néhány embert. Egy biztos: annak az 500 000– 600 000 zsidónak és cigánynak, akiket a háború előtt és során táborokba hurcoltak, 1945. április 4. felszabadulás volt, de annak az 500 000 – 600 000 magyar nőnek, akit a szovjet katonák megerőszakoltak és tönkretettek, s negyven éven keresztül a hatóságok még arra is kényszerítették őket, hogy felszabadulásról lelkendezzenek, április 4. évente ismétlődő, újabb és újabb megbecstelenítés volt. Itt volna az ideje, hogy a „felszabadulás” és „megszállás” kifejezéseket, megosztó hatásuk miatt, töröljük a szótárunkból, s április 4-én ne a „felszabadulást” ünnepeljük és ne is megszállásról beszéljünk, hanem egyszerűen a háború végéről. Azt mindenki lelkiismeret-furdalás nélkül ünnepelhetné. – S mi történt még ma a forrongó Budapesten? Lemondott Molnár Lajos, az egészségügyi miniszter, akit a magyar betegek az utóbbi időben nemes egyszerűséggel már csak dr. Mengelének neveztek. – S mi volt még? Az idei Aegon-díjat Rakovszky Zsuzsa kapta. S ezt tulajdonképpen már 1995-ben lehetett tudni. Akkor jelent meg Margócsy István emlékezetes „névszón ige” című tanulmánya: „... a mai költészet egyik legjelesebbje, Rakovszky Zsuzsa is nyíltan kimondta..., hogy az újabb költőiség számára a hajdani szilárd nominális felfogásmódot a szintaktikai viszonyok kontextualitása fogja helyettesíteni... „névszón ige”. Én is költészetünk egyik legjelesebbjének tartom Rakovszkyt, két évvel később, mint Margócsy, meg is írtam egy tanulmányocskában az elismerő véleményemet, most mégis úgy érzem, hogy nálunk (már-mint a magyar irodalomban) túlságosan olajozottan, előre tudva történnek a dolgok. Semmi vita, semmi meglepetés. A díjodaítélések unalmasabbak, mint a parlamenti választások. Hja, majd elfelejtettem: az Aegon-zsűriben Margócsy István és Radnóti Sándor voltak a döntőbírók. – A nap mondatát pedig Demszky Gábortól hallottam, aki azzal nyitotta meg a 4-es metró építését, hogy a budapestiek végre megláthatják egy alagút – elejét.

4. Ultratenger

Április 7. Térey János *Ultra* c. verskötetét be kellene szereznem, a szerző, ha jól sejtem, olyasmivel kísérletezik, mint én: korok nyelvét párbeszédelteti, csak tőlem teljesen eltérően. Szabó Tibor írja róla a *Könyvjelzőben*: „Térey János progresszióként, a megtalált útként éli meg a tévutat, a fájdalmas időutazást. A recepció pedig elismerően bólogat”. Szabó Tibor nem bólogat, de tulajdonképpen ő sem tudja, hogy mihez *nem bólogat*. A kritika érzi az erőt a Térey-versbeszédben, de mivel az nem állít semmit (illetve mindennek az ellenkezőjét is ugyanolyan hitellel állítja), nem talál rajta fogást, bólogatásában több a tanácstalanság, mint az elismerés. A legnagyobb baj pedig az, hogy maga a költő is tanácstalannak látszik. Mindent megénekel, Saulust éppenúgy, mint Paulust, s nem tud mit kezdeni teremtett dialógusai tömegével. A legnagyobb élménye egyelőre az, hogy minden hitelesen megénekelhető, a vers nem dönt az igazságról. Kicsit Arany János-i alkat, epikus lírikusi ambíciókkal. Ott tart, ahol Vojtina: „Lássuk, ha e zűrből valami válna”!

Április 9. Húsvét szent napján ilyen klapanciák járnak a fejemben:

*Nyomul Erdély, de már nem a hagyomány,
hanem Orbán, Lövétei s Dragomán.*

Megfertőznek engem is Lövétei Lázár László gegjei. Elolvastam a *Két szék között* c. verskötetet. (Korábban sokáig azt hittem, hogy „Lövétei Lázár” is KAF egyik álneve.) LLL a megjelenített élethelyzeteket (rendszerint a beteg szűk terének, a betegszobának az eseményeit, illetve eseménytelenségét), a különböző az emlékeket és főleg a magyar irodalom megidézett jeles opusait és személyiségeit egy keserű sztoicizmus, sőt esetenként a hivalkodón vállalt geggek nihilje jegyében írja felül, ha úgy tetszik: dekonstruálja. És sikerrel, mert lassan már nagyobb az irodalma, mint KAF-nak. Reggel a Lövétei-versek jegyében locsoltam meg családom nőtagjait:

*Kis kertemben jártam,
kezemben nem kölni,
hanem jó magyar víz,
szabad-e löcsölni?*

Nem arattam osztatlan sikert. Az én családom süket a bandzsa rímekre és a liberális humorra.

Tornalja, április 13. Mi itt, ebben a gömörországi városkában ünnepeljük, kicsit megkésve, a költészet napját. Ez a kis város egy idő óta ugyanis gyakran fővárosa a szlovákiai magyar irodalomnak. A magyarázat: a város polgármestere, a fiatal Dubovszky László (alias „Dubcsek”) magyarszakos tanár (az édesanyját annak idején, Nyitrán még én oktattam „rég Magyar irodalomra”), régebben maga is írogatott, s közéleti tényezőként sem feledkezett meg az irodalmi affinitásairól. (Azóta megy rosszul az íróknak, amióta az írópolitikus már fehér holló. A reformkor volt ilyen szempontból az utolsó „aranykor”). Tornalján verseket olvasunk föl, s utána a hozzászólók anélkül, hogy az elhangzott verseket szóra méltatnák, az MKP (Magyar Koalíció Pártja) választási eredményeiről kezdenek beszélni. Jelen vannak és éretlenül hallgatnak: Térey János, Pócs Zoltán, Vass Tibor. Jelen van továbbá: Mács József, Cselényi László, Kövesdi Károly. Ez utóbbiak mint edzett kisebbségiek, az ánti időkben már megszokták az ilyen bakugrásokat, nagyobb megértéssel hegyezik a fülüket, mint „anyaországi” barátaik. Én

Téreyvel pusmogok, megígéri, hogy postán elküldi kötetét, az *Ultrát*. Holnap felavatom a Művészetek Terét (igen, itt ilyen is van, gömöri képzőművészek alkotásaival, írók, neves emberek szobraival tervezik megtölteni), aztán irány Péterfala meg Rimaszombat. Rimaszombatban Erdélyi Gézá, egykori osztálytársamat, a lelépő és búcsúzó református püspököt kellene köszöntenem, 70. születésnapján. Lassan már afféle köszönő és köszöntő ember lesz belőlem. (Mikor a pozsonyi vár alatt, a Vydrica 5-ben laktam, az utcánk sarkán nap mint nap egy kiöregedett cigányprímás álldogált. Nem kéregetett, csak mindenkinek kalaplevéve köszönt. S levett kalapjában néha megcsörrentek a fillérek. Várom, mikor dobnak nekem is fillért a kalapomba.)

Április 20. Akár a lét maga, a politikusok tevékenysége is inkább csak negatív cselekvés: munkájuk eredménye nem az, amiről nyilvánosan beszélnek, hanem az, hogy közben legalább nem acsarkodnak egymásra s nem háborúznak. Nem hiszem, hogy ennél több és konkrétabb volt a célja Szily Katalinnak, mikor partnerétől, Pavol Paška szlovák házelnöktől találkoztót kért, s három napra Szlovákiába utazott. Igaz, találkozott közben a szlovákiai magyar pártok vezetőivel is, mi több: a hazai magyar írókkal, értelmiségiekkel is, de lényege a látogatásának, úgy tűnt, mégiscsak mosolydiplomácia volt. Az írókkal (velünk) a nagykövetség épületében beszélgetett, s tanúsíthatom: kellemes, csinos nő, s kedvesen tud mosolyogni. S tudta, hogy a tanácskozáson három Kossuth-díjas író is jelen van, meg is szólította őket, s ez már önmagában is nagy dolog. Mármint az, hogy írókat, irodalmat emleget. Nem szoktuk meg a politikusainktól, hogy írókat idéznek, irodalmi művekre hivatkoznak, hogy az irodalom és művészetek létéről egyáltalán tudomást vesznek. (S ebben a jobb és bal oldal politikusai meglepően azonosak, s a szlovák politikusok semmiben sem különböznek a magyaroktól.) Ezt akartam megfogalmazni hozzászólásomban is, megemlítve azt is, hogy a Szülőföld Alapítvány idei ún. célterületei közül az irodalmat (a kiadókat) egyszerűen kihagyták. Bächer Ivánra hivatkoztam, aki a Népszabadságban most a bal-liberális kormányt vádolja kulturális közönnyel, de ilyen szempontból a Fidesz-kormány sem volt annak idején külön. – Míg beszéltem, valahol a hátsó sorokban Ráday Mihály (igen, nem tévedés, a filmes-tévésvárosvédő) ingatta türelmetlenül-ingerülten-tagadóan a szakállas fejét. Nem tudom, a kapkodó-rapszodikus retorikám nem tetszett-e neki vagy maga a mondandóm. Én mindenesetre eléggé felzaklatva jöttem haza. A vérnyomásom 170/100, de valószínűleg egész héten ilyen volt, s én szent tudatlanságban száguldoztam a nagyvilágban (Budapesten, Rimaszombatban, Tornalján, otthon, Péterfalán), tárgyaltam, gyűléseztem, nem is sejtve, hogy bármelyik pillanatban megpattanhat bennem valami. Ezerszer megbántam a mai felszólalásomat is, de ha nem szólalok fel, azt is megbántam volna.

Április 24. Schopenhauer: „Az élet ingaként leng a fájdalom és az unalom közt... Amikor az ember minden szenvedést és gyötrelmet a pokolba helyezett, az égben nem maradt más, csak az unalom”. – Azonos vajon a céltalanság érzése az unalommal? Az unatkozó embert lenézzük, a céltalant sajnáljuk: szegény, a társadalmi elidegenedtség, ugye, a kegyetlen kor, amely az embert megfosztja az értelmes céltól! Az én kedélyállapotom úgy imbolyog a cél, a céltalanság és az unalom, a restség között, mint Valéry árnya a halottak házán:

*Szép Ég, igaz Ég, nézz te rám, ki másul!
Sok nagyralátás biztatott – csapásul –
e furcsa restség, ám kedvvel tele,*

*hogy e fényes Délnek magam kitárjam,
halottak házában imbolyog az árnyam,
s én is szelíden imbolygok vele.*

Én is napjában „másulok”: amit tegnap még értelmes célnak láttam (Művészetek Terét Tornalján, irodalomszerető elnököt a magyar parlament élén stb.) ma pusztán „nagyralátásnak” érzem, a hiábavalóság érzése gyötör, nem tudok magammal mit kezdeni. Megint rám akasztottak egy hordozható EKG-t (ún. Holttert), lógnak rólam a drótok, olyan vagyok, mint egy robot: zúgok, működöm, csörömpölök. Alig hallom a rádiót: *Meghalt Jecin!* Az is valami?! Igazán hírértéke annak a bejelentésnek lenne: Meghaltam – én. De én nem haltam meg. Csak valami hirtelen kihunyott bennem: a megértés vágya. Én úgy birtokolom a dolgokat, hogy megértem. Viszont ha megértem, máris lanyhul az érdeklődésem, nem lépek tovább a politikusok aktivitásáig. S jön az unalom, a céltalanság gyötrelme, a Holter. (Vagy fordítva van? Először a Holter s azután a céltalanság?) S kihunyhathat egyáltalán a megértés vágya? Személyes tapasztalatom: csak akkor, ha megszűnnek a konkrét impulzusok. S impulzusnak elég Schopenhauer, egy kósza emlék vagy egy Valéry-kötet. – *A Tengerparti temető* eredeti címe *Le cimetière marin*, azaz Tengeri (esetleg: tengermelléki) temető. Valéry temetőjét a „tengerparti” jelző túlkonkrétá teszi. Az én értelmezésemben ez a temető lehet maga a tenger is, a thaleszi, az őselv, a víz, amelyből minden ered, s amelybe minden visszatér. S efölött ragyog a „szép Ég”, az „igaz Ég”, Dél fénye, a megértés, a Világszellem. Valéryt a tenger, a halállal teljes élet hódítja vissza a megértés látszateaktivitásából. Nekem is a tengerrel kellene próbálkoznom. Boldogok, akiknek tengerük van. Tengert egyébként az élő magyar költők közül egyedül Tolnai Ottó tulajdonol hitelesen: Adria, az „adria-kék” valószínűleg telekkönyvileg is az övé. Nagy a gyanúm, hogy költés közben a francia „ultramarin” szín megköltője is az Adriára gondolt: ultramarin=ultratengeri. S a világirodalomból ott van persze a felejthetetlen Gottfried Benn: „*az ég alján fátvoldereglye, / alvirág, mák, álombazuhanók, / egy könny hatol a tengerekbe – / a te thalasszális regressziód*”. Péterfalának, a szülőfalumnak messze földön híres az ivókútja, bővizű és aranytiszta, belőle indul a Rima egyik mellékágacska, a Macskás-patak. De nálunk még nincs neve, egyszerűen csak „patak”, valahol Geszteténél kezdik aztán már joggal Macskásnak nevezni. A falu agilis és nagy képzelőerővel is megáldott fiatal polgármestere formás „filagóriát” húzatott a kút fölé, s a házikón egy tábla ékeskedik, rajta az én szövegem a kútról és a faluról. A múltkor, otthonjártamban elérzékenyülve álldogáltam a kútnál és a feliratnál, s elképzeltem, hogy végül is minden patak és folyó a tengerbe folyik, s most íme az én könyvem is „*a tengerekbe hatolhat*”, visszavonulhatok őselemünkbe. De a „Macskás-patak” és a „thalasszális regresszió” kifejezések valahogy mégsem illettek össze.